

УДК 37.016:811.161.2'27

Ольга Драгінда (Україна)
ORCID ID: 0000-0002-1080-4817
Анастасія Бессмертна (Україна)
ORCID ID: 0009-0004-5634-7588

РОЗВИТОК УСНОГО ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ ТА МЕДІАГРАМОТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ГУМАНІТАРНОГО ТА БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО СПРЯМУВАНЬ

У статті представлено аналіз типів позаурочної діяльності та визначено ті, які доцільно організовувати для розвитку усного публічного мовлення старшокласників. Автори пропонують технологію позакласного заходу, спрямовану на підвищення рівня медіаграмотності учнів старших класів, що відповідає завданням гуманітарного та бібліотечно-бібліографічного напрямів позашкільної освіти. Зміст технології передбачає інтеграцію мовно-мовленнєвих умінь у процес критичного аналізу медіаконтенту. Дослідження лексичних маркерів невірності, синтаксичних особливостей клікбейту та риторичних стратегій у публічних дебатах становить основу технології розвитку усного публічного мовлення. До структури заходу залучено воркшоп, дебати та соціальний експеримент, що дає змогу учням розвивати тезаурус, використовувати інформаційні ресурси для аргументації та захисту власної позиції в інформаційному просторі. Запропоновану технологію можна впроваджувати у позакласних та позашкільних заходах із популяризації медіаграмотності та формування критичного мислення, в яких відбувається розвиток усного публічного українського мовлення учнів

Ключові слова: розвиток усного публічного мовлення, медіаграмотність, критичний аналіз медіаконтенту, старшокласники, позакласний захід, гуманітарний напрям, бібліотечно-бібліографічний напрям.

Вступ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку лінгводидактики характеризується зміною акцентів у навчанні мови: від засвоєння суто лінгвістичних знань до формування здатності ефективно комунікувати в різних сферах суспільного життя. Особливого значення набуває розвиток усномовленнєвої та риторичної компетентностей як базових для успішної соціальної інтеграції та професійного становлення особистості (Воронова, 2024). На етапі старшої школи, коли учні готуються до самостійної діяльності, виникає гостра потреба у вдосконаленні їхніх умінь логічно, аргументовано та переконливо висловлювати власні думки (Кучерук, 2016).

Слід наголосити, що розвиток мовної особистості є тривалим поетапним процесом, реалізація якого передбачає як вольові зусилля з боку учнів, так і наявність

пізнавального інтересу (Ласкова, 2014). Відповідно, першочерговим завданням стає пошук тих тем і форм роботи, які резонують із реальними інтересами школярів, зокрема, пов'язаних із цифровим та медійним середовищем. Це особливо актуально для сучасного покоління старшокласників, які в майбутньому відбудуватимуть країну після війни, зберігатимуть національні традиції, мову і культуру. За таких умов формування їхнього публічного мовлення набуває вагомого суспільного значення (Грицак, 2024).

Учням уже сьогодні необхідно вміти впевнено висловлюватися під час захисту проєктів, у медіапросторі та громадській діяльності. Проте, попри практичну значущість, методика формування публічного мовлення старшокласників у сучасних наукових студіях залишається

недостатньо висвітленою й потребує ретельного теоретико-методичного опрацювання (Палихата & Штафірна, 2023). Наявний розрив між вимогами часу та реальними методичними інструментами вчителя-словесника зумовлює потребу в оновленні дидактичного інструментарію. Розв'язання цієї проблеми вбачається у впровадженні інноваційних методів та ігор-драматизацій, які стимулюють мовленнєву активність (Ласкова, 2014), а також у застосуванні текстоцентричного підходу як для підготовки до публічних виступів (Грицак, 2024). Успішне поєднання традиційних методик із новітніми підходами дозволить сформувати готовність випускників до ефективної комунікативної взаємодії (Воронова, 2024), відкритого діалогу в професійному та суспільному житті.

Огляд досліджень і публікацій. Проблему чіткої диференціації та дефініції термінів "позакласний захід" та "позашкільний захід" під час організації навчання в закладах загальної середньої освіти або висвітлення специфіки залучення учнівської молоді до активностей різного спрямування в останнє десятиліття пропонують розв'язувати з позицій інтегрованого підходу (Botamo et al., 2024; Kazem, 2016), розмежовуючи внутрішньошкільну та позаінституційну форми позаурочної роботи. Проте зазвичай зберігаються традиційні погляди на контексти реалізації змісту навчання через додаткові заняття. Наприклад, категорія позакласного заходу здебільшого розглядається як інструмент доповнення обов'язкової навчальної програми або як засіб розвитку автономності учнів у процесі оволодіння мовою (Xiao & Luo, 2009; Botamo et al., 2024).

Дослідник Мохаммад Казем (Kazem, 2016), який послідовно розглядає застосування концепцій позаурочної діяльності в навчанні іноземних мов у системі вищої та середньої освіти, ініціював у 2016 році дисертаційну роботу "Вплив позакласних заходів на тих, хто вивчає

другу мову", яка є прикладом ґрунтовного аналізу впливу таких активностей на академічні результати (Kazem, 2016). У праці представлено погляди авторів – прихильників різних педагогічних підходів, зокрема: використання ігрових технологій, проведення дебатів, впровадження театралізованих вистав та інструментів дрампедогогіки. Автори проаналізованих публікацій розглядають позакласні заходи як лінгводидактичне явище, як простір для розвитку зв'язного мовлення в автентичному соціальному контексті, в якому перебувають підлітки. Отже, позаурочна діяльність як лінгводидактична категорія є ключовою в процесі розвитку комунікативних компетенцій та медіаграмотності старшокласників.

Загалом, таке навчання концептуалізоване у відповідь на запит суспільства, яке, крім знання мовних норм, приділяє особливу увагу вмінню критично аналізувати інформацію та послідовності кроків, які реалізує учень, досягаючи мети у публічному виступі. З погляду лінгводидактики, розвиток компетентності в усному мовленні означає просування від засвоєння теорії до активної практики спілкування, від розуміння структури тексту до вільного висловлення власних думок, а також від пасивного сприйняття медіаконтенту до створення змістовних повідомлень. Соціальним контекстом цієї діяльності в європейському просторі виступає, зокрема, Декрет про хобі-освіту в Чехії (Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic, 2005), який охоплює широкий спектр регулярних і спонтанних занять, таборів та індивідуальної роботи, що сприяють розвитку талантів і волонтерства. Схожий підхід демонструє Національна програма "Школа після школи" в Румунії (Dobrilă & Neculau, 2019), яка як партнерська ініціатива доповнює обов'язкову програму рекреаційними, тематичними та корекційними заходами, спрямованими на підтримку особистості та прискорення навчання.

На відміну від письмової форми мовлення, яка досить ґрунтовно представлена в навчальних програмах, усне публічне мовлення залишається значно менш опрацьованим в позаурочній практиці. Чинна нормативна база України створює широке поле для реалізації таких ініціатив, визначаючи конкретні типи діяльності в системі позашкільної освіти: художньо-естетичний, мистецький, туристсько-краєзнавчий, еколого-натуралістичний, науково-технічний, дослідницько-експериментальний, фізкультурно-спортивний, військово-патріотичний, бібліотечно-бібліографічний, соціально-реабілітаційний, оздоровчий та гуманітарний (Закон України № 1841-III "Про позашкільну освіту", 2000, ст. 15). Кожен із цих напрямів має унікальний потенціал для соціалізації особистості, проте саме гуманітарний та бібліотечно-бібліографічний профілі найповніше корелюють із завданнями вдосконалення культури слова, розвитку інформаційної грамотності та критичного сприйняття медіаконтенту. Поєднання цих напрямів стало фундаментом для розробленої нами технології: гуманітарний аспект забезпечує розвиток практичних мовленнєвих навичок та опанування основ філологічних наук, тоді як бібліотечно-бібліографічний спрямований на підвищення інформаційної культури й уміння орієнтуватися у зростаючому потоці повідомлень. Такий інтегрований підхід дає змогу органічно поєднати тренування риторичних здібностей із викликами сучасного медіапростору, ставлячи за головну мету цілісний розвиток усного публічного українського мовлення та медіаграмотності учнів старших класів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та презентувати методичну технологію комплексного позакласного заходу, спрямовану на розвиток усного публічного мовлення, медіаграмотності та критичного мислення старшокласників у межах гуманітарного та бібліотечно-бібліографічного напрямів позашкільної освіти.

Завданнями статті є

- обґрунтувати доцільність впровадження обраних методів і форм діяльності (воркшопів, дебатів, соціальних експериментів) для розвитку усномовленнєвої компетентності школярів у позаурочний час;
- представити технологію проведення позакласного заходу та описати її потенціал для розвитку зв'язного мовлення, критичного мислення та медіаграмотності;
- спрогнозувати вплив використання лінгвістичних засобів (аналізу лексичних маркерів, синтаксичних конструкцій та етимологічних розвідок) на формування навичок публічної аргументації та захисту власної позиції в інформаційному просторі.

Методологія дослідження

Дослідження має комплексний якісний характер і поєднує теоретичний, порівняльно-зіставний та проєктувальний підходи. Теоретичну основу становлять загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення та інтерпретації наукових джерел, що дали змогу систематизувати підходи до розуміння сутності позакласної та позашкільної діяльності. Порівняння підходів різних авторів і виокремлення спільних та відмінних ознак здійснено за логікою порівняльно-педагогічного аналізу, який передбачає зіставлення наукових позицій, їх систематизацію та подальше узагальнення (Bereday, 1964; Bray et al., 2014).

Аналіз нормативно-правової бази реалізовано через зіставлення законодавчих і програмних документів різних країн у сфері позакласної та позашкільної освіти. Такий підхід відповідає традиціям порівняльної педагогіки, у межах яких освітні явища розглядаються в контексті різних освітніх систем із метою виявлення спільних тенденцій і відмінностей (Bereday, 1964; Holmes, 1981). Аналіз засвідчив варіативність підходів до організації позакласної діяльності та визначив її ключові характеристики.

Проєктувальний компонент дослідження полягає у розробленні технології

позакласного заходу для учнів 10-11 класів на основі узагальнених теоретичних положень і результатів порівняльного аналізу. У цьому контексті проектування розглядається як логічне продовження аналітичного етапу дослідження, коли узагальнені характеристики явища трансформуються у практичне освітнє рішення (McKenney & Reeves, 2012).

Таким чином, дослідження реалізує логіку якісного педагогічного аналізу, в якому поєднуються порівняння, узагальнення та педагогічне проектування, що забезпечує як теоретичну обґрунтованість, так і практичну спрямованість отриманих результатів.

Для чіткого розмежування досліджуваних понять позакласної та позашкільної діяльності було здійснено порівняльний аналіз наукових підходів і нормативних документів, який дозволив виокремити основні критерії відмінності між цими формами організації діяльності учнів. Вони узагальнені в Додатку А.

Результати та обговорення

Отримані результати засвідчили, що позакласна діяльність характеризується тісним зв'язком із навчальною програмою та спрямованістю на розвиток академічних і комунікативних компетентностей, тоді як позашкільна діяльність орієнтована переважно на загальний, особистісний, соціальний і творчий розвиток учнів. Проведений аналіз дозволив визначити, що розроблений медіаосвітній захід "Мова і медіа" належить саме до позакласної діяльності, оскільки спрямований на поглиблення мовних компетентностей, розвиток критичного мислення та інтеграцію знань із української мови й медіаграмотності.

Технологія позакласного заходу "Мова і медіа"

Запропонований позакласний захід розроблено на засадах діяльнісного підходу та теорії текстоцентричного навчання (Грицак, 2024; Палихата & Штафірна, 2023), згідно з якими формування риторичної компетентності відбувається через безпосередню взаємодію з медіатекстом. Для реалізації завдань гуманітарного та

бібліотечно-бібліографічного напрямів виховної роботи запропоновано синтез лінгвістичного аналізу та цифрової грамотності.

Насамперед захід має практичну мету – навчити учнів розпізнавати маніпулятивні технології (клікбейт, фейки, оцінні судження) та розвинути вміння будувати логічно завершені, лінгвістично правильні висловлювання. Одночасно реалізується освітня ціль, спрямована на систематизацію знань про лексикологію та синтаксис як інструменти медіагієни. Для досягнення результату відібрано такі активності, як воркшоп "Клікбейт", дебати "Фейк чи правда?" та соціальний експеримент "Вплив слова", що дозволяють інтегрувати теоретичні знання у навички усного публічного мовлення.

Розвивальний аспект заходу проявляється у використанні методів, що активізують критичне мислення та вміння здійснювати мікроаналіз структур. Захід проводиться в актовій залі школи за участі ведучого, що створює умови для динамічного розвитку навичок публічного виступу як у модератора, так і у здобувачів освіти в аудиторії. Зокрема, ігрова активність "Детектор маніпуляцій" та квест "Етимологічний код" стимулюють "миттєву та ініціативну мовленнєву дію" (Ласкова, 2014, с. 10), навчаючи школярів оперативно реагувати на інформаційні виклики "тут і зараз".

Виховний потенціал заходу полягає у формуванні відповідального ставлення до споживання інформації та заохоченні до чистоти рідної мови. Використання рольових ігор (наприклад, "Прес-конференція") сприяє соціалізації особистості, розвитку толерантності та поваги до думок інших під час дискусії. Рефлексивна вправа "Ланцюжок висновків" забезпечує сталі зацікавлення та позитивну мотивацію до самовдосконалення у сфері комунікації.

Таким чином, впровадження обраних інтерактивних методів (воркшопів, дебатів, експериментів) є повністю доцільним

для розвитку усномовленневої компетентності школярів у позаурочний час. Такий підхід забезпечує трансформацію знань про мову у стійку практичну навичку ведення етичної та безпечної публічної комунікації в сучасному медіапросторі.

Етапи позакласного заходу "Мова і медіа"

Першим етапом є організація вступної частини у форматі медіа-розминки "Обирай свідомо". Ця активність спрямована на створення атмосфери інтелектуального виклику та підготовку учнів до аналізу маніпулятивних стратегій через фокусування на емоційно забарвленій лексиці, вигуках та загальних формулюваннях. На відміну від традиційного вступу, такий ігровий формат дозволяє знизити "афективний фільтр" школярів, залучаючи їх до активної мисленнєвої діяльності з перших хвилин заходу. Як зазначає А.О. Ласкова (2014, с. 10), мовленнєво-ігрова діяльність дозволяє розвивати мовлення саме через засоби гри, створюючи умови для миттєвої та ініціативної мовленнєвої дії.

Процес розпочинається з проблемного звернення модератора, який за допомогою риторичних запитань актуалізує проблему впливу слова на сприйняття реальності. Учням пропонується роль "медіа-детективів", що одразу видає динамічний темп взаємодії та стимулює пізнавальний інтерес до лінгвістичного аналізу медіатекстів. На думку дослідників, використання візуальних компонентів та евристичних методів є основою для активізації мовленнєвої творчості та актуалізації опорних знань (Палихата & Штафірна, 2023, с. 58). Безпосередньо під час розминки на екран виводяться диференційовані варіанти заголовків про одну й ту саму подію, як показано на рис. 1.

Учні здійснюють експрес-експертизу запропонованих назв, реагуючи за допомогою сигнальних карток: зелена – нейтральний стиль, червона – маніпулятивний. Така активність відповідає діяльнісному підходу, який вважається

запорукою ефективного формування публічного мовлення на текстовій основі (Грицак, 2024, с. 19). Завершальним компонентом блоку є аналітичний коментар модератора, який вербалізує вибір аудиторії. Ведучий підкреслює зв'язок між емоційною напругою реципієнта та наявністю в тексті вигуків чи оцінних прикметників. Це стимулює перехід від емоційного сприйняття до первинного логічного обґрунтування, де мова стає об'єктом дослідження. Згідно з науковими висновками, подібні "допоміжні опори" спонукають учнів до створення власних висловлювань (Палихата & Штафірна, 2023, с. 58).

Рисунок 1

Приклади заголовків для медіа-розминки "Обирай свідомо"

(Створено авторками в Canva)

Упровадження медіа-розминки "Обирай свідомо" зумовлює актуалізацію мовної інтуїції та зниження психологічних бар'єрів перед аналітичною роботою. Інтегрований підхід забезпечує перетворення теоретичних знань із лексикології та стилістики у практичне вміння розпізнавати інструменти емоційного тиску, готуючи учнів до структурованої та усвідомленої публічної комунікації.

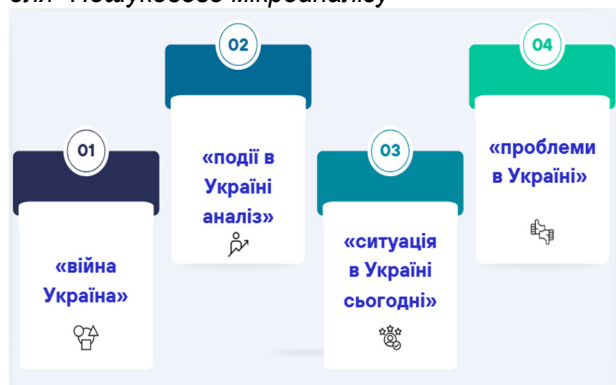
Другим етапом реалізації тнехнології є активність "Пошуковий мікроаналіз", яка проводиться у форматі лінгвістичного мінідослідження. Ця частина заходу спрямована на формування в учнів

уміння усвідомлено конструювати пошукові запити та аналізувати вплив лексичного вибору, зокрема синонімії та точності слововживання, на характер отриманої інформації. На відміну від теоретичного опрацювання мовних норм, цей блок передбачає практичну самостійну роботу в парах із використанням цифрових пристроїв для аналізу "живої" видачі пошукових систем. Доцільність такого підходу підтверджується тезою про те, що формування публічного мовлення є найбільш ефективним у процесі практичної діяльності (Грицак, 2024, с. 19).

Процес дослідження розпочинається з етапу мовного аналізу, де школярам пропонується перелік диференційованих запитів (див. рис 2) від узагальнених маркерів ("війна Україна") та нейтральних контекстів ("ситуація в Україні сьогодні") до запитів з орієнтацією на глибше осмислення чи оцінне забарвлення ("події в Україні аналіз", "проблеми в Україні").

Рисунок 2

Приклади лексичних маркерів-запитів для "Пошукового мікроаналізу"

(Створено авторками в Canva)

Перед початком технічного пошуку учні здійснюють попередню лінгвістичну експертизу, визначаючи стилістичне забарвлення кожного варіанта та прогнозуючи характер майбутніх результатів.

Безпосередньо під час експериментального пошуку учні виконують процедуру верифікації перших результатів видачі, фіксуючи отримані дані в аналітичних таблицях, приклад якої наведено у Додатку Б. Процес заповнення таблиці передбачає

виокремлення ключових слів у заголовках знайдених матеріалів, класифікацію типів джерел та визначення загального стилю подання інформації. Така письмова активність, згідно з дослідженнями А. О. Ласкової (2014, с. 12), сприяє вдосконаленню точності вислову та вмінню створювати речення за певним алгоритмом, що є передумовою розвитку комунікативної компетентності.

Завершальним компонентом активності виступає комунікативний блок, реалізований через обговорення в парах та фронтальне опитування. У ході дискусії школярі аргументують власні висновки щодо суб'єктивності чи нейтральності отриманих результатів, акцентуючи на тому, які саме лексичні одиниці змінили характер інформаційного наповнення. Таке обговорення стимулює перехід від технічного виконання завдання до логічно побудованого публічного висловлювання, де мова сприймається як свідомий інструмент формування власного інформаційного поля. Дослідники наголошують, що саме через такі методи "мовленнєвої творчості" виробляються критичне мислення та толерантність (Палихата & Штафірна, 2023, с. 59).

Важливо підкреслити, що розвиток усного публічного мовлення відбувається динамічно як у здобувачів освіти, так і в модератора (ведучого), оскільки специфіка вправи створює умови для безперервної мовленнєвої практики.

Застосування активності "Пошуковий мікроаналіз" орієнтоване на розвиток аналітичних та мовленнєвих навичок, що стають основою для формування змістовної складової публічного виступу. Інтегроване використання цифрових інструментів та філологічного аналізу забезпечує перетворення теоретичних знань із лексикології у практичне вміння конструювати власне безпечне та змістовне інформаційне поле.

Третім етапом є воркшоп "Клікбейт", організований у формі практикуму з лінгвістичного дослідження та трансформації

медіатекстів. Ця частина заходу спрямована на формування в учнів уміння ідентифікувати маніпулятивні технології через мовний фокус на специфічних граматичних та лексичних формах. На відміну від теоретичного опрацювання медіатекстів, цей блок передбачає активну групову роботу, де філологічний аналіз структури речень стає основою для вироблення навичок стилістичного редагування. Важливість такої роботи підкреслюється у праці Н. Грицак (2024, с. 20), де зазначається, що саме текстотворчий підхід дозволяє учням усвідомити функції мовних одиниць у структурі тексту.

Процес дослідження розпочинається з інструктажу та дефініції понять, де модератор акцентує увагу на лінгвістичній природі ефекту інтриги, що дозволяє учням усвідомити мову як інструмент створення психологічного тиску. Для аналізу використовуються візуальні матеріали із набором заголовків-клікбейтів (див. рис 3).

Рисунок 3

Приклади заголовків для воркшопу "Клікбейт"

(Створено авторками в Canva)

Центральним компонентом активності є процедура "редакторського перетворення", яку учні здійснюють за чітким алгоритмом. Спочатку відбувається виявлення маркерів маніпуляції: підкреслення вигуків, дієслів наказового способу, займенників та емоційно забарвленої лексики. Наступний крок передбачає синтаксичний розбір. На думку А. О. Ласкової (2014, с. 12), завдання на редагування та заміну одних мовних одиниць іншими є передумовою розвитку комунікативної компетентності, оскільки вони вчать учнів

відчувати стиль тексту. Безпосередньо стилістичне редагування полягає у переписуванні заголовків у нейтральному інформаційному стилі, дотримуючись норм української літературної мови. Така письмова активність сприяє вдосконаленню точності вислову та розвитку здатності адаптувати текст до вимог конкретного функціонального стилю мовлення. Дослідники наголошують, що подібна робота з текстом допомагає учням логічно і послідовно висловлювати власну думку (Грицак, 2024, с. 19). Завершальним елементом воркшопу є презентація та захист результатів представниками груп. Під час публічного обґрунтування своїх правок школярі демонструють уміння аргументувати власну позицію. Це стимулює перехід від технічного аналізу тексту до логічно побудованого публічного висловлювання. Згідно з висновками Е. Палихати та Л. Штафірної (2023, с. 59), саме в такі моменти відбувається формування соціально-особистісних навичок, зокрема критичного мислення та комунікабельності.

Воркшоп "Клікбейт" спрямовано на деконструкцію маніпулятивних механізмів, що дозволяє учням усвідомлено підходити до створення власних публічних висловлювань. Поєднання філологічного практикуму з презентаційним блоком забезпечує трансформацію теоретичних знань про мову у стійку практичну навичку ведення етичної та професійної публічної комунікації.

Четвертим етапом є інтерактивна інтелектуальна гра "Детектор маніпуляцій", організована у форматі оперативного розмежування фактів та суджень. Ця частина заходу спрямована на формування вміння верифікувати інформацію через аналіз оцінної лексики з емоційно-експресивним забарвленням та виявлення узагальнювальних конструкцій. На відміну від попередніх блоків, дана активність передбачає високу швидкість реакції аудиторії за допомогою сигнальних карток. Доцільність такого формату підтверджується дослідженнями А. О. Ласкової

(2014, с. 10), яка зазначає, що ігрова діяльність стимулює "миттєву та ініціативну мовленнєву дію", що є фундаментом для розвитку комунікативної компетентності.

Процес розпочинається з інструктажу, де модератор пояснює механіку миттєвого реагування на медіатекст. Для візуалізації завдань використовуються матеріали, що містять приклади заголовків із різним ступенем об'єктивності (див. рис 4). Як зауважують Е. Палихата та Л. Штафірна (2023, с. 58), метод наочності є ключовим візуальним компонентом, що сприяє мовленнєвій творчості та активізації мисленнєвих процесів.

Рисунок 4

Приклади заголовків для інтелектуальної гри "Детектор маніпуляцій"

(Створено авторками в Canva)

Під час основного етапу учні здійснюють мікроаналіз повідомлень, розмежовуючи нейтральне та експресивне мовлення. Це вчить розпізнавати приховані наміри автора через вибір епітетів чи ступенів порівняння. На думку Н. Грицак (2024, с. 20), текстоцентричний підхід дозволяє учням усвідомити функції мовних одиниць у тексті, що є обов'язковою умовою для формування критичного сприйняття інформації.

Завершальним компонентом виступає колективний лінгвістичний аналіз, у ході якого відбувається узагальнення ознак факту (перевірюваність, нейтральність) та судження (емоційність, використання оцінних маркерів). У процесі обговорення результатів школярі аргументують свої

рішення, що сприяє вдосконаленню навичок публічного захисту власної думки на основі виявлених мовних засобів. Дослідники підкреслюють, що використання "допоміжних опор", таких як аналіз слів та речень, спонукає учнів до створення логічно побудованих власних висловлювань (Палихата & Штафірна, 2023, с. 58). Така активність забезпечує перехід від інтуїтивного сприйняття до свідомого критичного читання, де розуміння лексичних нюансів стає гарантом об'єктивної інтерпретації медіа реальності.

Інтелектуальна гра "Детектор маніпуляцій" покликана навчати швидко верифікувати медіаконтент, що стає основою для формування доказової та правдивої бази публічного виступу. Поєднання ігрових технологій із лінгвістичним мікроаналізом забезпечує трансформацію теоретичних знань про стилістичні можливості мови у практичне вміння вибудувати змістовне та об'єктивне усне публічне мовлення.

П'ятим етапом реалізації технології є рольова гра "Прес-конференція", організована у форматі комунікативної імітації професійного медійного заходу. Ця частина заняття спрямована на формування вміння будувати грамотні запитання різних типів, використовуючи нормативний синтаксис та відповідні інтонаційні конструкції, а також на розвиток здатності розпізнавати маніпулятивні стратегії в усному мовленні через аналіз оцінних суджень. На відміну від попередніх ігрових блоків, ця активність акцентує увагу на інтеграції мовних знань у реальні ситуації публічного споживання медіаконтенту, що підвищує якість аргументації та критичного сприйняття інформації. Як зазначають Е. Палихата та Л. Штафірна (2023, с. 59), вироблення таких соціально-особистісних навичок, як комунікабельність та критичне мислення, є одним із пріоритетних завдань сучасної лінгводидактики.

Процес розпочинається з підготовчого етапу, де модератор розподіляє ролі між

учасниками ("автор", "журналісти", "експерти-аналітики") та надає сценарні підказки для реалізації специфічних мовленнєвих стратегій. Вступна промова "автора" задає тематичний контекст – дослідження впливу соціальних мереж на сучасну українську мову, що стимулює інтерес аудиторії до лінгвістичних аспектів цифрової комунікації.

Центральним компонентом активності є сесія запитань та відповідей, де "журналісти" демонструють різні типи мовленнєвих конструкцій: від нейтральних та уточнювальних до провокативних, маніпулятивних та емоційно забарвлених. На цьому рівні фундаментальні знання про стилістичні можливості мови трансформуються у практичну навичку ведення публічного діалогу: "автор" має відповідати логічно завершеними реченнями, уникати афективних реакцій та переформулювати маніпуляції у нейтральні висловлювання. Застосування ігрових методів у цьому контексті є виправданим, оскільки, за висновками А. О. Ласкової (2014, с. 10), саме у спілкуванні, що моделює реальні умови, перед учнем постають комунікативні завдання, які вимагають миттєвої та ініціативної мовленнєвої дії.

Завершальним елементом виступає аналітичний блок, у ході якого учні-слухачі заповнюють бланки спостережень, фіксуючи мовні ознаки маніпуляції, зокрема використання пресупозицій. Колективне обговорення результатів імітації дозволяє виробити алгоритми трансформації конфліктних питань у конструктивні, що є важливим складником підготовки до риторично грамотного публічного виступу. Така активність забезпечує перехід від пасивного спостереження до усвідомленого володіння риторичним інструментарієм, де культура мовлення стає гарантом ефективної та безпечної соціальної взаємодії. Діяльність сприяє розвитку інтелектуально-мовленнєвих і творчих здібностей учнів, що є ключовим показником ефективності формування публічного мовлення (Грицак, 2024, с. 22).

Активність "Прес-конференція: Мистецтво запитань та відповідей" стимулює розвиток комунікативної стійкості та вміння оперувати лінгвістичними знаннями в умовах публічного діалогу. Імітаційна модель прес-конференції забезпечує трансформацію знань про стилістику та синтаксис у практичну культуру мовлення, готуючи учнів до етичної та професійної публічної взаємодії.

Шостим етапом є дискусійна панель "Поле лінгвістичних доказів", проведена у форматі дебатів. Ця частина заходу спрямована на формування в учнів вміння критично аналізувати медіатексти, диференціювати факти від маніпуляцій та конструювати логічні аргументовані висловлювання. На відміну від попередніх ігрових форматів, даний блок акцентує на практичному застосуванні складних синтаксичних конструкцій та мовних засобів зв'язку ("на мою думку", "по-перше", "отже") для побудови переконливої публічної промови. Як стверджує Н. Грицак (2024, с. 22), саме завдання, що вимагають висловлення власної думки перед аудиторією, дозволяють учням проявляти творчу активність та ефективно формувати навички публічного виступу.

Процес розпочинається з розподілу ролей та ознайомлення з медіатекстом, що демонструється на екрані (див. Додаток В). Команди отримують завдання обґрунтувати правдивість тези або довести наявність маніпуляції, використовуючи виключно норми літературної мови та спираючись на текстові докази. Паралельно аудиторія виконує роль аналітиків, заповнюючи протокол оцінювання (див. Додаток Г), де фіксується чіткість тези, культура мовлення та риторична майстерність мовців. На цьому етапі фундаментальні знання про стилістику трансформуються в інструмент інтелектуального протиборства: школярі вчаться розпізнавати маніпулятивні узагальнення ("деякі джерела") та лексичні перебільшення ("повністю знищує").

Центральним компонентом активності є підготовка та виголошення аргументів

за структурою: Теза → Аргументи → Висновок. Команда, що відстоює позицію об'єктивності тексту, акцентує на логіці застережень та наявності балансу думок. Команда опонентів натомість викриває маніпулятивну природу повідомлення через аналіз емоційного перебільшення та відсутність конкретних наукових посилань. Така активність сприяє розвитку в учнів навички оперативного лінгвістичного аналізу в умовах публічного виступу.

Завершальним елементом дебатів є раунд запитань та відповідей, що вимагає від учасників високого рівня мовленнєвої реакції. Учні обмінюються уточнювальними та критичними запитаннями, аналізуючи оцінну роль окремих частин мови, наприклад, прислівників, що створюють безкомпромісну картину подій. Паралельно аудиторія виконує роль аналітиків, заповнюючи таблиці оцінювання (див. Додаток 3), де фіксується чіткість тези, культура мовлення та риторична майстерність мовців. Це забезпечує перехід від простого сприйняття інформації до свідомого захисту інформаційної безпеки засобами української мови.

Важливо підкреслити, що розвиток усного публічного мовлення відбувається максимально інтенсивно завдяки формату дискусійної панелі, де і в основних спікерів (команд), і в аудиторії (аналітиків), і в модератора створюються умови для безперервної риторичної практики в режимі реального часу.

Дебати "Фейк чи правда?" покликані формувати навички доказової комунікації та лінгвістичної стійкості. Формат дебатів забезпечує трансформацію теоретичних знань про стилістику та синтаксис у практичну здатність вести професійну, аргументовану та етичну публічну комунікацію. Це дозволяє оратору уникати логічних помилок та будувати стратегію переконання на основі раціонального аналізу (Ласкова, 2014; Палихата & Штафірна, 2023).

Сьомим етапом є соціальний експеримент "Вплив слова", організований у

формі фронтального аналізу сприйняття медіаконтенту. Ця частина заходу спрямована на практичну демонстрацію того, як специфічні мовні засоби української мови – емоційно забарвлена лексика, наказові конструкції та синтаксис терміновості – впливають на увагу та емоційну реакцію аудиторії. На відміну від командних дебатів, цей блок передбачає інтерактивну взаємодію з усією аудиторією через механізм миттєвого голосування та колективної рефлексії. Доцільність такої форми роботи підтверджується дослідженнями А. О. Ласкової (2014, с. 10), де зазначається, що мовленнєво-ігрова діяльність створює умови для "ініціативної мовленнєвої дії" та дозволяє розвивати мовлення через розв'язання комунікативних завдань.

Процес дослідження розпочинається з представлення завдання, де модератор пропонує учням порівняти два повідомлення на ідентичну тему: нейтрально-інформаційне та маніпулятивне. Для візуалізації використовуються зразки текстів про візит письменника до навчального закладу (див. Додаток Г). Школярі залучаються до експрес-аналізу повідомлень, де Текст 1 акцентує на точності та фактах, а Текст 2 – на створенні штучного дефіциту та емоційної напруги. Як зауважують дослідники, такий аналіз мовних одиниць у структурі тексту є основою для формування вмінь логічно і послідовно висловлювати власну думку (Грицак, 2024; Палихата & Штафірна, 2023).

Центральним компонентом активності є процедура голосування, що стає підґрунтям для подальшого лінгвістичного аналізу. Під час інтерактивного обговорення учні усно виокремлюють лінгвістичні інструменти впливу, зокрема використання гіпербол ("лише раз на життя", "вся школа") для створення ілюзії важливості події та дієслів у наказовому способі ("не проґав", "забирай") як засобів прямого впливу на волю читача. Така аналітична робота дозволяє школярам усвідомити агресивний характер неформальних

спонукальних конструкцій на протипагу нейтральним офіційним повідомленням.

Завершальним елементом експерименту виступає деконструкція синтаксису терміновості та дефіциту ("всього 5 вільних стільців"), а також аналіз маніпулятивного використання займенників ("Ти") та апеляції до страху соціальної ізоляції. Резюмуючи результати, ведучий акцентує увагу на тому, що маніпулятивне оформлення є ефективним лише для привернення емоційної уваги, тоді як нейтральний стиль залишається єдиним джерелом достовірної інформації. Це сприяє формуванню в учнів навичок розрізнення функціональних стилів мовлення та розвитку здатності свідомо вибудовувати власне інформаційне оточення.

Упровадження соціального експерименту "Вплив слова: увага vs точність" характеризується наочною демонстрацією психолінгвістичних механізмів впливу на реципієнта, що є критично важливим для формування усвідомленої стратегії оратора в особі учня. Фронтальний аналіз сприйняття забезпечує перехід від пасивного споживання інформації до активного лінгвістичного аналізу, готуючи учнів до ведення чесної та ефективної публічної комунікації.

Восьмим етапом реалізації реалізації технології є квест "Етимологічний код", організований у формі швидкого інтерактиву "Мовний дешифратор". Ця частина заходу спрямована на формування в учнів розуміння етимології сучасних медійних термінів та розвиток навичок добору питомих українських відповідників, що сприяє підвищенню мовної свідомості у сфері використання запозиченої лексики. На відміну від глибокого аналізу текстів, цей блок передбачає динамічну взаємодію модератора та всієї аудиторії, де знання з лексикології та стилістики застосовуються для розрізнення розмовних англіцизмів і нормативних заміників, доречних для публіцистичного чи офіційного мовлення. Як зазначає А. О. Ласкова (2014, с. 10), використання ігрових технік,

зокрема квестів та ігор-драматизацій, продуктивно впливає на формування комунікативної компетентності та стимулює ініціативну мовленнєву дію.

Процес реалізації активності розпочинається з демонстрації та оперативного аналізу термінів. Модератор почергово виводить на екран найпоширеніші англіцизми медіасфери (наприклад: *фейк, бот, клікбейт, пост, тренд, блогер*), а школярі пропонують варіанти їхнього українського перекладу, знаходять походження слів та пояснюють їхнє лексичне значення у сучасному контексті. Така вправа дозволяє учням усвідомити різницю між функціональною зручністю запозичень у повсякденному спілкуванні та необхідністю використання нормативних термінів, як-от "фальсифікація", "допис" чи "тенденція", у професійному публічному дискурсі.

Завершальним компонентом квесту є етап підсумкової рефлексії, де учні самостійно формулюють висновки щодо виправданості та доречності використання іншомовної лексики в медіа. Це сприяє вихованню культури мовлення та усвідомленню того, що питоми українські відповідники роблять інформаційне повідомлення точнішим, захищаючи аудиторію від бездумного копіювання чужих смислів. Очікуваним результатом активності є здатність школярів оперативно замінювати медійні англіцизми українськими аналогами, що є критично важливим для забезпечення високої якості усного публічного виступу.

Квест "Етимологічний код" прогнозовано підвищить у школярів культуру слововживання, що є необхідною умовою для авторитетного публічного виступу. Швидкий інтерактив забезпечує перетворення знань із лексикології у практичну навичку "мовного дешифрування", що робить публічне мовлення старшокласників більш усвідомленим, нормативним та професійним.

Дев'ятим етапом реалізації технології є активність "Ланцюжок висновків", що

проводиться у форматі колективного рефлексивного резюмування. Ця частина заходу спрямована на узагальнення отриманих знань та формування в учнів уміння чітко й лаконічно формулювати думки українською мовою, практично застосовуючи логічні зв'язки та вступні конструкції. На відміну від попередніх ігрових та дискусійних блоків, дана активність передбачає індивідуальну інтелектуальну роботу, результати якої інтегруються у спільний продукт, що демонструє рівень засвоєння матеріалу через призму лінгвістичних норм.

Процес реалізації розпочинається з інструктажу модератора, який спрямовує аудиторію на підбиття підсумків. Кожен учень має сформулювати один короткий і грамотний висновок про медіаграмотність або роль української мови в медіа, використовуючи конструкції для висловлення власної позиції (наприклад: *"на мою думку"*, *"важливо пам'ятати, що"*). Така вправа вимагає від школярів не лише смислового аналізу, а й дотримання високої точності слововживання та чистоти мовлення без використання лексичних кальок.

Безпосередньо під час "письмової естафети" учні передають спільний аркуш паперу (див. Додаток Д), де кожен учасник додає власне унікальне твердження. Процес фіксації висновків сприяє вдосконаленню навичок побудови простих і складних речень, де мова виступає інструментом логічного впорядкування інформації. Учні практикуються у змістовному стисненні інформації, фіксуючи тези про вплив лексичного вибору на сприйняття контенту або роль точності мовлення як умови достовірності повідомлення. Згідно з дослідженнями, використання таких "допоміжних опор", як вступні слова та готові мовленнєві конструкції, стимулює мовленнєву творчість учнів (Палихата & Штафірна, 2023, с. 58).

Завершальним компонентом активності виступає презентація результатів та коментар модератора. Ведучий зачитує сформований "ланцюжок", акцентуючи

увагу на мовній правильності та доречності використаних риторичних засобів. Таке колективне резюмування стимулює перехід від окремих спостережень до цілісного розуміння медіасередовища, де культура мовлення сприймається як запорука інформаційної безпеки. Очікуваним результатом є закріплення навичок критичного аналізу та демонстрація учнями здатності до аргументованого публічного представлення власних думок. Така рефлексія прогнозовано сприятиме виробленню соціально-особистісних навичок, зокрема критичного мислення (Палихата & Штафірна, 2023, с. 59).

Активність "Ланцюжок висновків" покликана навчати школярів синтезувати отриману з різних джерел інформацію та її вербалізувати її в максимально стислій, але змістовній формі. Рефлексивне коло забезпечує трансформацію знань про лінгвістичні норми у практичне вміння будувати логічно завершену, змістовну та риторично грамотну публічну промову.

Висновки та перспективи дослідження

У дослідженні теоретично обґрунтовано й розроблено технологію інтегрованого позакласного заходу "Мова і медіа", спрямованого на розвиток усного публічного мовлення та медіаграмотності старшокласників. Запропонована дидактична технологія ґрунтується на засадах діяльнісного підходу та теорії текстоцентричного навчання, що передбачає формування риторичної компетентності через безпосередню взаємодію з медіа-текстом. Технологія містить комплекс взаємопов'язаних активностей – від медіа-розминки до дебатів та соціальних експериментів, який дозволяє учням не лише засвоювати знання з лексикології та стилістики, а й трансформувати їх у практичні навички критичного аналізу та публічної аргументації.

Важливим складником дослідження став аналіз нормативно-правової бази України, зокрема Закону України "Про по-

зашкільну освіту", що дало змогу чітко виокремити типи діяльності в системі позаурочної роботи. На основі зіставлення законодавчих актів та освітніх завдань встановлено, що саме гуманітарний та бібліотечно-бібліографічний напрями найповніше корелюють із цілями вдосконалення культури слова, розвитку інформаційної грамотності та критичного сприйняття медіаконтенту. Такий підхід дозволив ідентифікувати розроблений захід як ефективний інструмент поглиблення мовних компетенцій, що інтегрує тренування риторичних здібностей із викликами сучасного медіапростору.

Структура заходу, що охоплює дев'ять послідовних етапів, орієнтована на зниження афективного фільтра учнів та стимулювання їхнього спонтанного й ініціативного усного мовлення.

Прогноз упровадження запропонованої технології позаурочного заходу полягає у забезпеченні одночасного розвитку трьох ключових взаємопов'язаних компонентів особистості сучасного старшокласника (детально відображено у Додатку Е) і, як наслідок, ефективному впливі на рівень усного публічного мовлення школярів.. У контексті медіаграмотності та інформаційної гігієни комплекс активностей забезпечує послідовний перехід від первинної деконструкції заголовків (Медіа-розминка "Обирай свідомо") та ідентифікації клікбейту до глибокого мікроаналізу текстів, алгоритмічного пошуку джерел (практикум "Пошуковий мікроаналіз") та чіткого розрізнення фактів і суб'єктивних суджень (інтелектуальна гра "Детектор маніпуляцій"). Крім цього, спрогнозовано, що технологія реалізує еволюцію навичок усного публічного мовлення від швидкого формулювання думок в ігрових ситуаціях експромту до складного аргументованого захисту власних спостережень перед аудиторією, перформатування маніпулятивних виразів за літературними нормами (прес конференція "Мистецтво запитань"), ведення доказової полеміки (дебати "Фейк чи правда?"

та побудови логічно завершених фінальних тез (колективна рефлексія "Ланцюжок висновків"). Для розвитку критичного мислення інтерактивні вправи прогнозовано допоможуть учням аналізувати інформацію, розрізняти та протистояти маніпулятивним стратегіям (соціальний експеримент "Вплив слова"), а також уникати когнітивних упереджень, логічних помилок та копіювання мовних моделей завдяки зануренню в етимологію та багатство рідної мови (квест "Етимологічний код"). Таким чином, у запропонованій інтегрованій технології позаурочного заходу "Мова і медіа" авторки пропонують учням зразки мовлення, спроби використовувати у своїх виступах різні функціональні стилі. Виховний потенціал заходу пов'язаний з розвитком соціально-особистісних навичок: комунікабельності, толерантності та здатності до командної роботи.

Перспективним напрямом подальших досліджень є апробація технології позакласного заходу в освітньому процесі та вимірювання динаміки розвитку риторичної компетентності школярів, а також розроблення методичних рекомендацій для вчителів щодо адаптації технології для різних вікових категорій учнів.

Внесок авторок: О. Драгінда – постановка проблеми, огляд джерел та аналіз літератури, розроблення методології дослідження, висновки і перспективи дослідження; А. Безсмертна – огляд джерел та аналіз літератури, розроблення методології дослідження, створення технології проведення позакласного заходу та опис її потенціалу для розвитку зв'язного мовлення, критичного мислення та медіаграмотності.

Список використаних джерел

Базильчук, Л. В. (2017). Суть і специфіка позакласної роботи в сучасній школі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, (57), 289–298.

Верховна Рада України. (2000). *Закон України "Про позашкільну освіту"* № 1841-III (поточна редакція від 12 квітня 2026 р.). База даних "Законодавство України" / Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>

Воронова, С. (2024). Формування усномовленневої компетентності старшокласників закладів

загальної середньої освіти. *Науковий вісник*, (43), 71–73.

Грицак, Н. (2024). Формування публічного мовлення старшокласників на текстовій основі. *Освіта. Інноватика. Практика*, 12(2), 19–24. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i2-003>

Кучерук, О. А. (2016). Формування риторичної компетентності старшокласників у процесі україномовної освіти. *Українська мова і література в школах України*, (1), 9–14.

Ласкова, А. О. (2014). Методи розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови як одна з передумов розвитку комунікативної компетентності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, (12), 9–11. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2014_12_4

Палихата, Е. Я., & Штафірна, Л. (2023). Методика формування публічного мовлення старшокласників. *Наукові записки. Серія: педагогіка*, (2), 58–63. <https://doi.org/10.32782/2415-3605.23.2.7>

Bereday, G. Z. F. (1964). *Comparative method in education*. Holt, Rinehart and Winston.

Bray, M., Adamson, B., & Mason, M. (Eds.). (2014). *Comparative education research: Approaches and methods* (2nd ed.). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-05594-7>

Capuso, J. J. R. (2026). The impact of co-curricular and extra-curricular activities on holistic development of elementary pupils: Basis for crafting an enhancement program. *Advanced International Journal for Research*, 7(1), 1–39.

Dobriľa, M. C., & Neculau, B. C. (2019). The National Program "School after school" – factual and conceptual premises: Educational and legal perspectives. In C. Ignatescu (Ed.), *LUMEN Proceedings: Vol. 9. 12th LUMEN International Scientific Conference Rethinking Social Action: Core Values in Practice* (pp. 82–88). LUMEN Publishing. <https://doi.org/10.18662/lumproc.156>

Holmes, B. (1981). *Comparative education: Some considerations of method*. Allen & Unwin.

Karunakar, B. (2020). Benefits of co-curricular and extracurricular activities to the marginalized children: Social Welfare Residential Educational Institutions. *Educational Quest. An International Journal of Education and Applied Social Science*, 11(2), 43–51. <https://doi.org/10.30954/2230-7311.2.2020.1>

Kazem, M. (2016). *Effects of co-curricular activities on second language learners in higher education* [Master's thesis, Sakarya University]. Institute of Educational Sciences. <https://doi.org/10.32996/ijllt.2021.4.2.22>

McKenney, S., & Reeves, T. C. (2012). *Conducting educational design research*. Routledge.

Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic. (2005). Dekret № 74/2005 Zb. pro navchannia za interesamy [Decree No. 74/2005 Coll. on interest-based education] (Current version as of January 1, 2026). Laws for People. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-74> (In Czech).

Siddiky, Md. R. (2019). Developing co-curricular activities and extra-curricular activities for all-round development of the undergraduate students: A study of a selected public university in Bangladesh. *Pakistan Journal of Applied Social Sciences*, (10), 61–82. <https://doi.org/10.46568/pjass.v10i1.101>

Xiao, L., & Luo, M. (2009). English co-curricular activities: A gateway to developing autonomous learners. *CamTESOL Conference on English Language Teaching: Selected Papers*, 5, 239–251. IDP Education (Cambodia).

References

Bazylchuk, L. V. (2017). Sut i spetsyfika pozaklasnoi roboty v suchasni shkoli [The essence and peculiarities of extracurricular activity in modern school]. *Psykhologo-pedahohichni problemy sil'skoi shkoly* [Psychological and Pedagogical Problems of Rural School], 57, 289–298 (In Ukrainian).

Bereday, G. Z. F. (1964). *Comparative method in education*. Holt, Rinehart and Winston.

Bray, M., Adamson, B., & Mason, M. (Eds.). (2014). *Comparative education research: Approaches and methods* (2nd ed.). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-05594-7>

Capuso, J. J. R. (2026). The impact of co-curricular and extra-curricular activities on holistic development of elementary pupils: Basis for crafting an enhancement program. *Advanced International Journal for Research*, 7(1), 1–39.

Dobriľa, M. C., & Neculau, B. C. (2019). The National Program "School after school" – factual and conceptual premises: Educational and legal perspectives. In C. Ignatescu (Ed.), *LUMEN Proceedings: Vol. 9. 12th LUMEN International Scientific Conference Rethinking Social Action: Core Values in Practice* (pp. 82–88). LUMEN Publishing. <https://doi.org/10.18662/lumproc.156>

Holmes, B. (1981). *Comparative education: Some considerations of method*. Allen & Unwin.

Hrytsak, N. (2024). Formuvannia publicnoho movlennia starshoklasnykiv na tekstovii osnovi [Developing high school students' public speaking skills through text-based activities]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka* [Education. Innovation. Practice], 12(2), 19–24. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i2-003> (In Ukrainian)

Karunakar, B. (2020). Benefits of co-curricular and extracurricular activities to the marginalized children: Social Welfare Residential Educational Institutions. *Educational Quest. An International Journal of Education and Applied Social Science*, 11(2), 43–51. <https://doi.org/10.30954/2230-7311.2.2020.1>

Kazem, M. (2016). *Effects of co-curricular activities on second language learners in higher education* [Master's thesis, Sakarya University]. Institute of Educational Sciences. <https://doi.org/10.32996/ijllt.2021.4.2.22>

Kucheruk, O. A. (2016). Formuvannia rytorychnoi kompetentnosti starshoklasnykiv u protsesi ukrainskomovnoi osvity [Developing rhetorical

competence of high school students through Ukrainian-language education]. *Ukrainska mova i literatura v shkolakh Ukrainy*, (1), 9–14. <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/20793> (In Ukrainian)

Laskova, A. O. (2014). *Metody rozvytku zviaznogo movlennia na urokakh ukrainskoi movy yak odna z peredumov rozvytku komunikativnoi kompetentnosti* [Methods of coherent speech development in Ukrainian language lessons as a prerequisite for communicative competence]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, (12), 9–11. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2014_12_4 (In Ukrainian)

McKenney, S., & Reeves, T. C. (2012). *Conducting educational design research*. Routledge.

Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic. (2005). Dekret № 74/2005 Zb. pro navchannia za interesamy [Decree No. 74/2005 Coll. on interest-based education] (Current version as of January 1, 2026). *Laws for People*. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-74> (In Czech).

Palykhata, E. Ya., & Shtafirna, L. (2023). *Metodyka formuvannia publicnogo movlennia starshoklasnykiv* [Methodology of public speaking development with high school students]. *Naukovi zapysky. Seria: pedahohika*, (2), 58–63. <https://doi.org/10.32782/2415-3605.23.2.7> (In Ukrainian)

Siddiky, Md. R. (2019). Developing co-curricular activities and extra-curricular activities for all-round development of the undergraduate students: A study of a selected public university in Bangladesh. *Pakistan Journal of Applied Social Sciences*, (10), 61–82. <https://doi.org/10.46568/pjass.v10i1.101>

Verkhovna Rada of Ukraine. (2000). *Pro pozashkilnu osvitu: Zakon Ukrainy vid 22.06.2000 № 1841-III* [On out-of-school education: Law of Ukraine dated June 22, 2000 No. 1841-III] (Current version as of September 12, 2025). *Zakonodavstvo Ukrainy* [Legislation of Ukraine] / Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (In Ukrainian)

Voronova, S. (2024). *Formuvannia usnomovlenievoi kompetentnosti starshoklasnykiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Developing oral speech competence of high school students in general secondary education institutions]. *Naukovyi visnyk [Scientific Bulletin]*, (43), 71–73. [in Ukrainian]

Xiao, L., & Luo, M. (2009). English co-curricular activities: A gateway to developing autonomous learners. *CamTESOL Conference on English Language Teaching: Selected Papers*, 5, 239–251. IDP Education (Cambodia).

Отримано редакцією журналу / Received: 20.03.26

Прорецензовано / Reviewed: 25.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 22.04.26

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1

Порівняльна характеристика позакласних та позашкільних заходів

Критерій порівняння	Позакласні заходи	Позашкільні заходи
Визначення	Заплановані освітні активності, що безпосередньо доповнюють і збагачують академічну програму. Вони тісно пов'язані зі змістом навчального плану та спрямовані на поглиблення знань і вдосконалення навичок, набутих у класі (Siddiky, 2019, p. 63; Caruso, 2026, p. 6). Базильчук визначає таку діяльність як організовану у вільний від регламентованого навчання час взаємодію учнів і педагогів (Базильчук, 2017, с. 296).	Добровільна участь учнів в активностях, що виходять за межі стандартного навчального плану і не передбачають академічного оцінювання. Ці форми діяльності орієнтовані переважно на всебічний і гармонійний особистісний розвиток школяра, а не на засвоєння конкретних дисциплін (Karunakar, 2020, p. 43; Caruso, 2026, p. 6). Часто визначаються як позаінституційна форма роботи (Kazem, 2016).
Зв'язок із навчальною програмою	Щільно прив'язані до змісту та стандартів навчальної програми; розглядаються як продовження класного навчання у позаурочний час (Caruso, 2026, p. 6). Зміст позашкільних заходів є логічним розширенням навчальних предметів: знання, здобуті на уроках, поглиблюються в гуртках, клубах, тематичних заходах (Базильчук, 2017, с. 297).	Не прив'язані безпосередньо до навчального плану; можуть мати більш рекреаційний, ніж освітній характер. Позашкільні заходи виходять за межі академічної програми і спрямовані на розвиток особистості в позакласний час (Siddiky, 2019, p. 65).

Види діяльності	Дебати, предметні олімпіади, конкурси з математики та правопису, наукові виставки, семінари й симпозиуми, конкурси есе та творчого письма, конкурс усного мовлення, змагання з програмування (Siddiky, 2019, p. 64). Театралізовані вистави, ігрові технології, дрампедагогіка для розвитку мовлення (Kazem, 2016).	Спортивні змагання (футбол, крикет, волейбол, плавання), благодійні та волонтерські акції, танцювальні та музичні заходи, фотогуртки, кінофестивали, програми посадки дерев, прибирання довкілля, відзначення національних і міжнародних днів (Siddiky, 2019, p. 65; Karunakar, 2020, p. 47).
Мета	Підсилити й поглибити академічні знання та інтелектуальні компетентності учнів. Позакласні заходи сприяють розвитку аналітичних здібностей, лідерства, вмінь міжособистісної комунікації й залучають учнів до різноманітних соціальних мереж (Siddiky, 2019, p. 64).	Сприяти фізичному, моральному, інтелектуальному, поведінковому та громадянському розвитку учнів поза межами стандартного навчання. Позашкільні заходи формують у школярів відчуття соціальної відповідальності та прагнення служити суспільству (Siddiky, 2019, p. 64; Capuso, 2026, p. 8).
Освітня цінність	Підвищують академічну успішність, розвивають критичне мислення, навички вирішення проблем, покращують показники успішності та знижують рівень прогулів (Capuso, 2026, p. 2; Karunakar, 2020, p. 44). Позакласні заходи забезпечують закріплення і поглиблення знань, набутих у процесі навчання, розширюють загальноосвітній кругозір учнів (Базильчук, 2017, с. 293).	Розвивають публічне мовлення, лідерські якості, командну взаємодію, комунікативні та організаційні навички. Зміцнюють фізичне й ментальне здоров'я, знижують схильність до ризикованої поведінки (Siddiky, 2019, p. 72; Capuso, 2026, p. 2).
Визнання	Як правило, організуються та авторизуються навчальним закладом; можуть враховуватись при підготовці академічного портфоліо учня. Відповідно до DepEd Order No. 34, s. 2022, позакласні заходи є офіційно дозволеними, добровільними та безоцінюваними видами діяльності (Capuso, 2026, p. 6).	Зазвичай не включаються до академічного рейтингу і не дають офіційних залікових одиниць. Участь є суто добровільною та необов'язковою (Siddiky, 2019, p. 64; Capuso, 2026, p. 6).
Роль учителя	Безпосередньо організуються та координуються педагогічним колективом; вчителі-предметники разом із класним керівником планують і здійснюють позакласні заходи (Базильчук, 2017, с. 295). Здебільшого ініціюються та скеровуються педагогічним складом закладу (Siddiky, 2019, p. 65).	Участь педагогів часто має координаційний та наглядовий характер; безпосереднє керівництво є менш обов'язковим порівняно з позакласними заходами. Учні виявляють більшу самостійну ініціативу (Siddiky, 2019, p. 65; Karunakar, 2020, p. 49).
Міжнародний досвід та регулювання	Чехія: Шкільні групи та клуби, які діють безпосередньо при школах. Вони забезпечують відпочинок, рекреаційну діяльність та підготовку до занять для учнів початкової та середньої ланки у вільний від уроків час. (Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic, 2005) Румунія: Національна програма "Школа після школи". Вона є частиною шкільної пропозиції та включає підтримку у виконанні домашніх завдань, корекційне навчання та розвиваючі ігри для запобігання відсіву учнів. (Dobrilă & Neculau, 2019)	Чехія: Центри дозвілля (центри дітей та молоді, станції техніків тощо). Це окремі заклади, які здійснюють "освіту за інтересами", надають методичну допомогу та організують табори під час канікул. (Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic, 2005) Румунія: Програма може реалізовуватися у співпраці з дитячими палацами, спортивними клубами та неурядовими організаціями. Спрямована на розвиток специфічних компетентностей та запобігання відсіву учнів. (Dobrilă & Neculau, 2019)

	Україна: Гуртки, секції та інші творчі об'єднання, що створюються безпосередньо в закладах загальної середньої освіти. Вони діють як структурні підрозділи школи для організації змістовного дозвілля учнів. (Verkhovna Rada of Ukraine, 2000, Law No. 1841-III)	Україна: Заклади позашкільної освіти як окремі юридичні особи (палаці, будинки творчості, мистецькі та спортивні школи, малі академії наук). Надають спеціалізовану освіту (мистецьку, військову, наукову) за 13 основними напрямками. (Verkhovna Rada of Ukraine, 2000, Law No. 1841-III)
Частота проведення	Регулярно включаються до офіційного розкладу навчального закладу; організуються систематично протягом навчального року, нерідко щотижня (Karunakar, 2020, p. 46; Capuso, 2026, p. 6).	Проводяться за межами звичайного навчального часу; можуть бути нерегулярними або сезонними залежно від ресурсів закладу. Через щільний розклад і брак фінансування частина позашкільних заходів організовується лише періодично (Siddiky, 2019, p. 68).
Основний фокус розвитку	Когнітивний та академічний розвиток: розвиток критичного та аналітичного мислення, здатності до командної роботи, лідерства, міжособистісної комунікації, розширення загальноосвітнього кругозору (Siddiky, 2019, p. 64; Базильчук, 2017, с. 293).	Фізичний, моральний, поведінковий і громадянський розвиток: формування соціальної відповідальності, зміцнення здоров'я, виховання патріотизму, екологічної свідомості та гуманізму (Siddiky, 2019, p. 64; Karunakar, 2020, p. 43).

Додаток Б

Таблиця 2

Лінгвістичний аналіз пошукових запитів (Для практикуму "Пошуковий мікроаналіз")

Пошуковий запит	Ключові слова у заголовках	Типи джерел (ЗМІ, соцмережі, офіційні сайти)	Стиль інформації (нейтральний, емоційний, аналітичний)
"війна Україна"			
"аналіз подій в Україні"			
"ситуація в Україні сьогодні"			
"проблеми в Україні"			

Додаток В

Текст для критичного аналізу (Для активності Дебати "Фейк чи правда?")

Соціальні мережі та підлітки

Сьогодні соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя підлітків. Деякі джерела стверджують, що їхній вплив є надзвичайно негативним. Нібито щоденне користування смартфонами призводить до повної втрати пам'яті та концентрації. У багатьох статтях можна знайти твердження, що підлітки більше не здатні мислити самостійно. Крім того, часто зазначається, що соціальні мережі повністю замінюють реальне спілкування. Проте конкретні наукові дослідження у цих матеріалах зазвичай не наводяться. Деякі автори використовують яскраві заголовки, щоб привернути увагу читачів. Водночас існують і протилежні думки, що соціальні мережі можуть сприяти розвитку комунікативних навичок. Важливо врахувати, що вплив цифрових технологій залежить від способу їх використання. Отже, питання про шкоду чи користь соціальних мереж потребує критичного аналізу.

Додаток Г

Протокол оцінювання учасників дебатів

Інструкція для залу: Оцініть кожну команду за шкалою від 0 до 2 балів за кожним критерієм (0 – відсутній/не вдалося, 1 – частково вдалося, 2 – виконано повністю).

Критерії оцінювання	Команда №1 (Аргументують "Правду")	Команда №2 (Доводять "Маніпуляцію")
1. Чіткість тези: Чи зрозуміло була озвучена позиція команди на початку виступу?		
2. Лінгвістичні докази: Чи вказала команда на конкретні мовні засоби (епітети, вигуки, оцінну лексику, узагальнення)?		
3. Логіка та зв'язність: Чи використовували мовці вставні слова ("по-перше", "отже", "на нашу думку")?		
4. Культура мовлення: Чи дотримувалися учасники норм літературної мови (без сленгу та кальок)?		
5. Риторична майстерність: Наскільки переконливими та впевненими були відповіді під час раунду запитань?		
ЗАГАЛЬНИЙ БАЛ		

Додаток Г

Порівняльна панель текстів: Соціальний експеримент
(Для активності "Вплив слова")

Текст 1

Цієї п'ятниці у 402 кабінеті заплановано зустріч із письменником Максом Кідруком. Початок заходу о 15:00. Програма візиту передбачає презентацію нових творів автора та відповіді на запитання аудиторії. Оскільки кількість місць у приміщенні обмежена, для відвідування лекції необхідно обов'язково заповнити Google-форму на сайті школи. До участі запрошуються учні виключно 9–11 класів. Після завершення виступу відбудеться підписання книжок. За додатковими роз'ясненнями щодо реєстрації звертайтеся до вчителів української філології.

Текст 2

Таке трапляється лише раз на життя, тому не прогав свій шанс! Подія, на яку чекала вся школа, відбудеться вже цього четверга. Ти дізнаєшся правду про те, що зазвичай приховують відомі автори. Забирай свій квиток прямо зараз, поки інші не випередили тебе! У залі залишилося всього 5 вільних стільців. Приходь і доведи, що ти в темі, інакше завтра будеш єдиним, хто про це не чув. Лише один клік відділяє тебе від зустрічі, про яку говоритимуть усі!

Додаток Д

Бланк колективної рефлексії "Ланцюжок висновків"
(Роздатковий матеріал для підбиття підсумків заходу)

Завдання: Сформулюйте один короткий, змістовний та лінгвістично правильний висновок щодо ролі мови в медіапросторі або важливості медіаграмотності. Ваш висновок має логічно продовжувати думку попереднього учасника або додавати новий аспект до загальної теми.

!!! Думки учасників не можуть дублюватися. Кожен наступний висновок має містити унікальну тезу, бути сформульованим згідно з нормами української літературної мови та логічно завершувати "ланцюжок" рефлексії.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ КОНСТРУКЦІЙ:

- "На мою думку..."
- "Отже, можна стверджувати, що..."
- "Важливо пам'ятати, що..."
- "Це свідчить про те, що..."
- "З огляду на аналіз, ми бачимо..."
- "Таким чином, використання [лексики/синтаксису] дозволяє..."

ПОЛЕ ДЛЯ ЗАПОВНЕННЯ "ЛАНЦЮЖКА":

- 1) _____
- 2) _____
- 3)

Додаток Е

Таблиця 3

Навчальні активності в моделі позаагласного заходу

Критерій Назва активності	Розвиток медіаграмотності	Розвиток усного публічного мовлення	Розвиток критичного мислення
Медіа-розминка "Обирай свідомо"	<ul style="list-style-type: none"> • Деконструкція заголовків. • Розрізнення контенту картками. • Аналіз впливу конструкцій на зал. 	<ul style="list-style-type: none"> • Експрес-формулювання думок. • Розгортання індикатора в тезу. • Миттєва реакція на запитання. 	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз емоційної напруги. • Зниження афективного фільтра. • Раціональний розбір тексту.
Практикум "Пошуковий мікроаналіз"	<ul style="list-style-type: none"> • Алгоритмічний добір інформації. • Точність пошукового запиту. • База інформаційної гігієни. 	<ul style="list-style-type: none"> • Фіксація результатів у таблицях. • Лаконічність та зв'язність думок. • Публічний захист спостережень. 	<ul style="list-style-type: none"> • Зіставлення очікувань і даних. • Виявлення маніпуляцій пошуку. • Уникання когнітивних упереджень.
Воркшоп "Клікбейт"	<ul style="list-style-type: none"> • Ідентифікація впливу на підсвідомість. • Розуміння функцій граматичних форм. • Захист від емоційного тиску. 	<ul style="list-style-type: none"> • Аргументація лінгвістичних правок. • Захист результатів групової роботи. • Дотримання літературних норм. 	<ul style="list-style-type: none"> • Мікроаналіз спонукальних речень. • Перехід до раціональної оцінки. • Оцінка власних мовних стратегій.
Інтелектуальна гра "Детектор маніпуляцій"	<ul style="list-style-type: none"> • Розрізнення фактів та суджень. • Ідентифікація оцінної лексики. • Надійний аналіз медіатекстів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Обґрунтування вибору картки. • Формулювання лаконічних тез. • Підготовка до умов експромту. 	<ul style="list-style-type: none"> • Розмежування стилів мовлення. • Усвідомлений добір слів-маркерів. • Уникання необ'єктивної подачі.
"Прес-конференція: Мистецтво запитань"	<ul style="list-style-type: none"> • Виявлення маніпуляцій в усному мовленні. • Аналіз емоційно забарвленої лексики. • Стійкість до прихованих впливів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Використання складного синтаксису. • Аргументовані логічні відповіді. • Переформулювання маніпуляцій. 	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз пресупозицій та оцінок. • Уникання хитрих емоційних пасток. • Захист позиції на основі фактів.
Дебати "Фейк чи правда?"	<ul style="list-style-type: none"> • Критичний аналіз медіатекстів. • Виявлення емоційних перебільшень. • Створення об'єктивної доказової бази. 	<ul style="list-style-type: none"> • Побудова зв'язного висловлювання. • Вживання вставних слів та конструкцій. • Розвиток швидкої мовленнєвої реакції. 	<ul style="list-style-type: none"> • Обґрунтування думок цитатами. • Уникання грубих логічних помилок. • Раціональна стратегія переконання.
Соціальний експеримент "Вплив слова"	<ul style="list-style-type: none"> • Оцінка психолінгвістичних механізмів. • Розрізнення функціональних стилів. • Вибір між точністю та емоціями. 	<ul style="list-style-type: none"> • Вербалізація власних спостережень. • Пояснення вибору засобів мови. • Удосконалення навичок аргументації. 	<ul style="list-style-type: none"> • Усвідомлення штучності стимулів. • Розпізнавання залякувань та дефіциту. • Відмова від дешевих прийомів впливу.
Квест "Етимологічний код"	<ul style="list-style-type: none"> • Етимологічний аналіз запозичень. • Усвідомлене ставлення до неологем. • Точне розшифрування медіатексту. 	<ul style="list-style-type: none"> • Оперативний добір відповідників. • Нормативність у режимі "тут і зараз". • Адаптація до стилів мовлення. 	<ul style="list-style-type: none"> • Рефлексія щодо доцільності позичень. • Відмова від сліпого копіювання моделей. • Опора на багатство рідної мови.
Коллективна рефлексія "Ланцюжок висновків"	<ul style="list-style-type: none"> • Змістовне стиснення інформації. • Перетворення аналітики у тези. • Формулювання фінальних акцентів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Фіксація тез для логіки висловлення. • Використання вступних конструкцій. • Презентація висновку в ланцюжку. 	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз записів для уникнення повторів. • Стимулювання пошуку нових аргументів. • Влучне доповнення до поточної дискусії.

Olha Drahinda (Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-1080-4817
Anastasiia Bessmertna (Ukraine)
ORCID ID: 0009-0004-5634-7588

DEVELOPING PUBLIC SPEAKING SKILLS AND MEDIA LITERACY AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN HUMANITIES AND LIBRARY STUDIES

Background. *Contemporary language pedagogy increasingly prioritizes the development of communicative competence over the mere acquisition of linguistic knowledge. Particular importance is attached to developing public speaking skills, media literacy, and critical thinking as essential components of successful social interaction and professional fulfilment. Awareness of the challenges posed by the digital media environment, which exposes students to manipulative information practices, emotionalised discourse, and disinformation, increases the demand for their effective public communication skills. However, methodological approaches to developing students' public speaking skills in an extracurricular setting remain underrepresented in modern pedagogical research.*

The purpose of the article is to provide a theoretical description and methodological framework for an integrated extracurricular activity, designed to develop high school students' public speaking skills, media literacy, and critical thinking within the humanities, library and information studies fields of extracurricular education.

Methodology. *The qualitative research design combines theoretical, comparative, and project-based approaches. Theoretical methods of analysis, interpretation, synthesis, and generalisation were used to systematise scientific perspectives on extracurricular and out-of-school activities. Comparative analysis of teaching practices and legal regulations from different countries enabled the identification of common trends and discrepancies in the organisation of extracurricular practices. Research findings enabled designing a methodological nine-stage model, including linguistic experiments, workshops, debate and role-playing activities, reflective tasks focused on media texts and public communication.*

Results and discussion. *The described model demonstrates significant potential for integrating linguistic analysis with media literacy and interactive learning strategies, therefore, promoting media literacy, fostering critical thinking, and facilitating the development of students' public speaking skills in Ukrainian.*

Keywords: public speaking skills, media literacy, extracurricular activity, critical analysis of media content, high school students, humanities, library and information studies.

BIOS

Olha Drahinda, PhD in Translation Studies, Associate Professor, Department of Teaching Methodology of Ukrainian and Foreign Languages, Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine. Research interests include teaching language methodology, testing and assessment practices, translation studies.

E-mail: olhadrahinda@gmail.com

Anastasiia Bessmertna, bachelor's student in the programme "Theory of Education and Methodology of Teaching Ukrainian Language, Literature, and a Foreign Language in Basic Secondary School" at Taras Shevchenko National University of Kyiv. Research interests include teaching language methodology.

E-mail: anastasja.200421@gmail.com

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в дослідженні, в аналізі й інтерпретації даних, в описі результатів дослідження, у схваленні публікації до друку.

The authors have declared no conflicts of interest. Sponsors were not involved in the research, data analysis, interpretation, writing, or publication approval process.